

OBSAH

Studie

- MILOŠ DVOŘÁK, Zahraniční a zemský obchod na pražském trhu
v letech 1620–1707 – styky českých měst s Prahou.
Obchodní biogramy pražských křesťanských velkoobchodníků
a obchodníků se zahraničním kupeckým a šmejdiřským zbožím
v letech 1620–1707.....7
- NAĎA MACHKOVÁ PRAJZOVÁ, Profese služby v Praze na sklonku
19. a v prvních desetiletích 20. století. Služebná na trhu práce..... 151
- JAN ŽUPANIČ, Realismus či tradice? K heraldickému sebevyjádření
nové šlechty a obcí v 19.–21. století 175
- ANNA L. STAUDACHER, Židovští nalezcenci z Čech a Moravy
ve Vídni a v Praze (1784–1868)..... 197
- JIŘÍ MIKULÁŠ, Děti v životě pražského skladatele a ředitele kůru
Vinzenze Maschka (1755–1831) 223
- TOMÁŠ JIRÁNEK, Dětství v Praze ve třicátých letech 19. století
v pamětech Emanuela Salomona z Friedbergu-Mírohorského..... 245

MATERIÁLY

- MARTIN OMELKA – OTAKARA ŘEBOUNOVÁ, Poznámky ke zbožnosti
a pohřebnímu ritu malostranského barokního měšťanstva ve světle
archeologických nálezů 268
- JANA KONVIČNÁ, Portrét (nejenom) pražského magistrátního
registrátora a českého lexikografa Josefa Ranka..... 299

RECENZE

- Petr Juřina a kol., Náměstí Republiky – výzkum století
(*Otakara Řebounová*)..... 314
- Milan Polák – Jitka Slavíková, Město Královské Vinohrady
(*Ondřej Bastl*)..... 317
- Přemysl Veverka – Radomíra Sedláková – Dita Dvořáková –
Petr Krajčí – Zdeněk Lukeš – Pavel Vlček, Slavné pražské vily
(*Barbora Laštůvková*)..... 319
- Franz Kafka im sprachnationalen Kontext seiner Zeit.
Sprache und nationale Identität in öffentlichen Institutionen
der böhmischen Länder, (Hrsg.) Marek Nekula – Ingrid
Fleischmann – Albrecht Greule (*Kateřina Čapková*) 321

Franz Heigl, Geschichte der Stadt. Von der Antike bis ins 20. Jahrhundert (<i>Olga Fejtová</i>)	325
Stadtbilder der Neuzeit. 42. Arbeitstagung des Südwestdeutschen Arbeitskreises für Stadtgeschichtsforschung in Zürich vom 14.–16. November 2003, (Hrsg.) Bernd Roeck (<i>Olga Fejtová</i>)	330
Brno Vídni, Vídeň Brnu. Zemské metropole a centrum říše v 19. století, (edd.) Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malír (<i>Veronika Knotková</i>)	337
Miroslav Flodr, Brněnské městské právo po smrti notáře Jana (1359–1389); Miroslav Flodr, Nálezy brněnského městského práva. Svazek I. (–1389); Miroslav Flodr, Brněnské městské právo na konci středověku (1389 – konec 15. století) (<i>Petr Kreuz</i>)	343
Bernd Rüdiger – Karsten Hommel, Kriminalität und Kriminalitäts- bekämpfung in Leipzig in der Frühen Neuzeit. Der Bestand „Richterstube“ im Stadtarchiv Leipzig (<i>Petr Kreuz</i>)	348
Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem, (ed.) Jindřich Francek (<i>Petr Kreuz</i>)	353
Torben Giese, Moderne städtische Imagepolitik in Frankfurt am Main, Wiesbaden und Offenbach (<i>Tomáš Kavka</i>)	355
Musa pedestris. Sborník ke stému čtyřicátému výročí městského archivu v Plzni a šedesátým narozeninám Jaroslava Douši, (ed.) Adam Skála (<i>Jan Schwaller</i>)	360
Antonín Kalous, Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král (<i>Jana Konvičná</i>)	363
Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert. Das Beispiel der Habsburgermonarchie, (Hrsg.) Johannes Frimmel – Michael Wögerbauer (<i>Olga Fejtová</i>)	368
Milan Hlavačka – Magdaléna Pokorná – Tomáš W. Pavlíček, Collective and Individual Patronage and Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe (<i>Tomáš Kavka</i>)	374
ZDENĚK DRAGON A KOLEKTIV, Archeologický výzkum v Praze v letech 2009–2010	379
Seznam vyobrazení	499
Seznam autorů	502

MILOŠ DVOŘÁK

ZAHRANIČNÍ A ZEMSKÝ OBCHOD NA PRAŽSKÉM TRHU V LETECH 1620–1707 – STYKY ČESKÝCH MĚST S PRAHOU

OBCHODNÍ BIOGRAMY PRAŽSKÝCH KŘEŠŤANSKÝCH VELKOOBCHODNÍKŮ

A OBCHODNÍKŮ SE ZAHRANIČNÍM KUPECKÝM A ŠMEJDÍŘSKÝM ZBOŽÍM

V LETECH 1620–1707

V dějinách pražského obchodu bylo pobělohorské období (1620–1707) dobou obchodní konjunktury, která vyvrcholila na počátku 18. století. Praha se v této době plně zapojila do celoevropské obchodní směny a úvěrového obchodu.

Pobělohorská Praha byla významným centrem obchodu se středoevropským plátnem. Za necelý rok 1631 (I.I.–30.II.) proclili různí přepravci 1 653 000 pražských loktů plátna, o 52% více než za celý rok 1597, z něhož se dochovala ungeltní (celní) kniha. Oproti tomuto roku stoupl tranzit uherských a polských volů přes Prahu o 520% na 5428 volů. Přes Prahu transportovali velkoobchodníci 779,6 q vosku, 372,5 q mořeny barvířské, 62,3 q oceli a později i hiršberské roušky pro Itálii.

Na pražský trh, plníci funkci mezinárodního i zemského trhu, se v tomto období dostávalo zboží ze západoevropských a jihoevropských manufaktur (anglická a nizozemská sukna, francouzské a španělské hedvábí atd.), orientální koření (pepř, zázvor, hřebíček), italská, rakouská a německá vína, brazilský tabák, nádherné šperky a klenoty, hlavně z Augsburgu, drahé kameny z Orientu, benátské křišťálové sklo, ruské kožešiny, umělecká, naučná a kartografická díla, převážně z Německa a Nizozemska a také investice. Angažovala se v importním, exportním i tranzitním obchodu. V tranzitním obchodu středoevropského i evropského obchodu konkurovali pražským obchodním domům a velkoobchodníkům dlouhodobě obchodní domy a velkoobchodníci z Norimberka, Vratislavi, Lipska, Salcburku, Zhořelce, Saské Kamenice, Lince, Vídně atd.

Praha, vnitrozemský přístav a významné obchodní centrum ve střední Evropě, kryla import bohatého sortimentu luxusního, módního a nedostatkového zboží kvalitní českou měnou, řemeslnickými výrobky (levné sukno a plátno a zemědělskými produkty, hlavně kvalitní českou vlnou).

Na zásobování pobělohorské Prahy, kde žilo i s Židy, vojskem a hosty 50–60 000 obyvatel, se podíleli zahraniční a pražské obchodní domy a zahraniční i židovští a čeští křesťanští velkoobchodníci s kupeckým zbožím. Jejich obchodní i finanční aktivity regulovala tvrdá konkurence a ekonomické a politické zásahy státu.

Zahraníční obchodní domy a velkoobchodníci s kupeckým zbožím importovali na pražský trh tradiční kupecké zboží západoevropské a jihoevropské provenience a vedle dalších komodit a novinových zpráv speciálně také umělecká díla a naučnou i jinou literaturu. Pozoruhodnou pozici si na pražském trhu udržovali obchodní domy a velkoobchodníci z Norimberka. Pražští celní (ungeltní) úředníci vykazali, že Norimberčané dovezli v roce 1720 do Prahy zboží za 301 747 zl. Na pražský trh exportovali 44 druhů kupeckého zboží, konkrétně drogistické a lékárnické zboží za 47 312 zl. (15,7 %), šafrán za 42 900 zl. (14,2%), muškátový květ za 27 948 zl. (9,3%), muškátový oříšek, hřebíček a skořici za 23 807 zl. (7,9%), cukr melis za 21 760 (7,2%), kramářské zboží za 20 487 zl. (6,8%), barviva za 15 983 zl. (5,3%), žlutý vosk za 13 600 zl. (4,5%), cukr canari za 13 386 zl. (4,4%), pepř za 12 447 zl. (4,1%), zázvor za 11 424 zl. (3,8%), mandle za 9 954 zl. (3,3%), olivy za 7 238 zl. (2,4%) a také knihy za 6 954 zl. (2,3%) atd.

Velkým odbytištěm byla Praha v pobělohorské době také pro obchod s evropskými uměleckými díly. Bylo to v době, kdy si česká šlechta a bohatí pražští měšťané zřizovali velké soukromé galerie a knihovny. Už na počátku 17. století nakupoval pražský velkoobchodník Mikuláš Šnukart pro císařský dvůr obrazy vlámského malíře Petra Pavla Rubense († 1640). Umělecká díla objednával pro Albrechta z Valdštejna také obchodní dům Jan de Witte. Podle malostranských cechovních mistrů prodal v roce 1692 nizozemský kupec Cornelius Mertens „*mimo jarmark*“ Rubensův obraz Tři Grácií hraběti ze Šternberka. Pražské malířské cechy si v roce 1708 stěžovaly, že zahraniční velkoobchodníci prodávali ve Staré rychtě na Starém Městě pražském (čp. 404/1) obrazy, jichž přivezli z Nizozemska údajně za 300 000 zl. Pro srovnání ceny obrazů pražských umělců se pohybovaly od 1–3 zl.

Pověst dobrého odbytiště měla Praha v pobělohorské době také pro německé obchodníky s knihami. Vídeňský tiskař a knihkupec Kašpar von Rath, původem z Kolína nad Rýnem, měl od roku 1628 v Praze knihkupeckou filiálku. Knihkupec Mikuláš Hösing z Kolína nad Rýnem získal v roce 1654 měšťanské právo na Starém Městě pražském a od roku 1657 byl členem kupeckého bratrstva. Tiskař Michal Endter (1613–1682) vydával od roku 1658 spisy Jana Amose Komenského. V roce 1679 si pražští knihkupci stěžovali, že Jan Konrád Emmerich z Řezna, později z Norimberku, Endter z Norimberku a Jan Zieger z Norimberku prodávali v Praze knihy mimo dobu jarmarků. Faktorem Jana Ziegera byl v Praze Daniel Vusín, člen kupeckého bratrstva. Knihkupec a nakladatel Jan Zieger financoval i vydávání českých právnických knih, tištěných ve Frankfurtu nad Mohanem, Lipsku a Würzburgu.

Pražští židovští velkoobchodníci, podílející se významně na zásobování

pražského trhu bohatým sortimentem luxusního, módního a nedostatkového zboží, zajížděli v pobělohorské době i na trhy do Amsterdamu, Krakova a Vratislavi a pravidelně na veletrhy do Lipska a Lince, odkud se vraceli i na lodích po Vltavě. Lukrativní zboží dodávali pražským Židům obchodní partneři z Frankfurtu nad Mohanem, Freistadtu, Naumburku, Norimberku, Vídně, Zurzachu atd. Pardonovou daň, kterou platili židovští obchodníci z prodávaného zboží, zaplatilo v roce 1685 celkem 986 pražských Židů. V roce 1624 navštívili pražský trh také vídeňští Židé.

Pražské obchodní domy a křesťanští velkoobchodníci s kupeckým zbožím vyvíjeli v pobělohorské době obchodní a finanční aktivity na pražských jarmarcích a na zahraničních trzích, zejména na veletrzích v Linci a Lipsku, kam i v době třicetileté války zajížděli také kupci z Kolína nad Rýnem. Nejvýznamnějším z nich, pražský velkoobchodník a bankéř **Jan de Witte** († 1630) zabezpečoval pro císařskou armádu Albrechta z Valdštejna dodávky válečného materiálu a pro elitu z řad šlechty a měšťanstva luxusní a módní zboží.

Moderní zbraně a výbroj, které nevyráběla v dostatečném množství česká výroba, nakupovali pro císařskou armádu, hájící česká území a jeho obyvatele, obchodní zástupci (faktoři) Jana de Witteho v Kolíně nad Rýnem. Funkci hlavního faktora vykonávali v tomto centru evropského obchodu Antonín Frey-Aldenhoven a Petr Carlier a vedlejšími faktory byli Jan a Petr z Bergenu a Robert Kaffart. Dodávky zbraní a výbroje z Norimberka zařizoval zdejší velkoobchodník Abraham Blommert. V centru německé válečné výroby v Suhlenu zajišťovali nákupy válečného materiálu faktoři nebo obchodní partneři Valentýn Kronenberger z Erfurtu, Jan Haidenblut, Jan Hailmann, císařský šiftař ve Vídni, Baltazar a Jiří Klett, dodavatel zbraní ze Suhlenu, Erhard Röder a Jan Stör, puškař a dodavatel zbraní ze Suhlenu. Obchodníky se zbraněmi byli v Suhlenu i Jan Pöschelkl a bratři Jan a Jiří Kaiserové.

Pro bohatou klientelu z nejvyšších kruhů tehdejší společnosti vybudoval Jan de Witte v ekonomicky vyspělých zemích západní a střední Evropy dokonalý a plně funkční systém obchodních zástupců a obchodních partnerů, kteří dodávali do Čech nejrůznější módní, luxusní i nedostatkové zboží. Své zástupce či partnery měl tento velkoobchodník a bankéř v nejdůležitějších centrech evropského, resp. světového obchodu.

V **Antverpách**, odkud měl Jan de Witte kontakty na Nizozemsko, Francii a Španělsko, hlavně na Madrid, vykonával funkci hlavního obchodního zástupce jeho bratranec Arnold de Witte a vedlejším faktorem byl Loys de Braa, původem z Amsterdamu, který měl krám v Norimberku.

Obchodní styky s Lyonem zajišťovali faktoři ze **Štrasburku**. Hlavními faktory byli zde Martin a Ondřej Königové a vedlejšími Reinhard

Mirkelbach a František Quishard. V **Gentu** zastupoval obchodní dům Jan de Witte Jan z Gentu.

Jarní a podzimní veletrhy ve **Frankfurtu nad Mohanem** navštěvoval Jan de Witte osobně, přestože zde měl i stálé obchodní zastoupení. Funkci hlavního faktora vykonával ve Frankfurtu nad Mohanem zdejší velkoobchodník a klenotník Daniel de Briers, majitel filiálky v Praze a vedlejšími Gerlach Beck, Jan Haichnet a snad i Vilém Wechtenbruck.

Pro pražský obchod s jižní Evropou sehrál významnou úlohu **Augšpurk** s kontakty na Milán, Luccu, Florencii, Benátky i Janov, odkud se do Prahy dostával samet, damašek, sukno, koberce i umělecké výrobky ze stříbra. Jako hlavní faktoři obchodního domu Jan de Witte vystupovali v Augšpurku velkoobchodníci a bankéři Jiří Ammann a Julius Cesar Pestalozzi a vedlejšími Otto Lauginger, Adolf Löschenbramd, Šebestián Peš, Ondřej Schaller, Jan Filip Warnberger a Martin Zobel, vedoucí obchodu s hedvábím. Jan Filip Warnberger, dvorní velkoobchodník se stříbrnickým zbožím měl na pražském Hradě krám a faktora Šebestiána Peše.

S italskými centry evropského, resp. světového obchodu (Benátky, Janov, Milán, Neapol) udržoval Jan de Witte pravidelné obchodní styky prostřednictvím **Norimberka**, odkud se na pražský trh dováželo jihoevropské a orientální zboží. Jeho hlavním faktorem byl v Norimberku zdejší velkoobchodník Abraham Blommert, který zprostředkoval pro Jana de Witteho finance na válku, dodávky zbraní a výzbroje do Čech i nákupy módního a luxusního zboží. Vedlejšími faktorem byli pak Jiří Agerman, Jan Filip Jesslin, David Laurer a Jan Kautzdorf. Z jejich známých italských obchodních partnerů uvádějí autentické prameny hedvábnickou firmu Octavio, Marco Antonio a francesco Lumago a velkoobchodníka Giulio Braccioliniho.

Jarní a podzimní veletrhy v **Lipsku** kam zajížděli velkoobchodníci ze západní, střední i východní Evropy, navštěvoval Jan de Witte sám nebo jej tam zastupoval obchodní vedoucí Matěj Tax. Stálým obchodním zástupcem v Lipsku byl pro jeho obchodní operace Jan Schwendendörfer, majitel velkoobchodnické firmy s plátenickým zbožím. Příležitostná jednání a zúčtování realizoval obchodní dům Jan de Witte na veletrzích v **Linci**.

Evropské a záoadoevropské komodity se do Prahy dostávaly prostřednictvím obchodních zástupců v přístavním města **Hamburku**. Zdejší faktoři Jan de Witteho měli kontakty na Polsko, Dánsko, Norsko, Švédsko, ale i na Holandsko, Anglii a Francii. Ve funkci hlavního faktora zde působil Walter de Hertoge a vedlejšími faktory byli Jindřich Kreutz, August Meschmann, Jakub de Moesi a Cornelius Rosenthal.

Obchodní zakázky, směřující do Polska, Ukrajiny nebo Valašska, vyřizovali obchodní zástupci Jana de Witteho ve **Vratislavi** Antonín Flandrinis

a Bartoloměj Mudroch. Přes Hamburk měl obchodní dům Jan de Witte kontakty i na přístavní město **Gdaňsk**, kde byl faktorem Jan z Gdaňska.

Vídeň, sídlo císaře Ferdinanda II, jeho kancekáře i státních úřadů, navštěvoval hlavní faktor Jana de Witteho Jan Oldřich Kessler, pokladník a účetní této pražské velkofirmy. Jako vedlejšími faktory působili ve Vídni Giovanni Andrea, Giovanni Paulo a Giovanni Baptista Giulini, Alexander de Ferrari, Cesar Peverelli, Giulio Giacomo Agudi a také Vincenc a Benedikt Joanelli, Kryštof Jakub Daniel Landtperger, Jan Pommer, a dvorský kupec Sylvano Serafino.

Obchodní a bankovní dům Jan de Witte, podnikající v evropských zemích s vyspělou ekonomikou, řídila dobře organizovaná centrála v Praze, kde zaměstnávala pokladníky, účetní i korespondenty. V archivních pramenech jsou jmenováni Lorenc de Coldirari, Bartoloměj de Pauli, Marěj Tax, Jan Oldřich Kessler, Jan Konrád Schramm, Jan Rychnauer, Jiří Hassler, Šimon Lebaus, Ondřej Gerkens, později Jan Brtnický, Mikuláš Šechlabský, Jiří Horský, Ezechiel Nosvojkovicz atd. Skutečnými faktory nebo spolupracovníky Jana de Witteho byli Jakub Bassewi z Treuenberku, Leon Bassewi, Jan Bernhard, Jan Blümel, který od roku 1629 pracoval v kanceláři, Jobst z Brýslu, Matyáš Hoffman, Jan Keller, Antonín Mosconi, Jan Baptista Werdeman a také Matyáš z Glauchova.

Rozsáhlé obchodní aktivity při respektování principů moderního podnikání rozvíjeli v Praze i na evropských trzích vedle obchodního a bankovního domu Jan de Witte také další pražské obchodní domy a specializovaní velkoobchodníci s kupeckým zbožím.

Velký obchodní dům, stojící dodnes (čp. 4/I) vybudoval na počátku třicetileté války **Bartoloměj de Pauli z Poli**, původně pracující pro Jana de Witteho, u něhož získal cenné obchodnické znalosti a zkušenosti. Podle inventarizaci zanechal svým dědicům majetek v hodnotě 185 337 zl. 14 kr., přičemž na skladě měl podle odhadu zboží za 70 000 zl. Z jeho tří bratří, žijících určitou dobu v Itálii, vynikl v obchodním podnikání zejména Jan Dominik de Pauli z Poli, který měl obchodní partnery v Augšpúurku, Benátkách, Hamburku, Linci, Lipsku, Padově, Řezně, Salcburku, Saské Kamenici, St. Gallenu, Veroně a v dalších italských městech.

Na počátku třicetileté války otevřel v Praze velký obchodní dům také další italský přistěhovalec **Jakub Visendo z Wisenburku** († 1640), jehož společníkem byl zeť Matyáš Festa. O těchto významných pražských velkoobchodnících je znmo, že měli obchodní kontakty ve Francii, Německu, Švýcarsku, Polsku i v Uhrách. Ve Vídni podnikal Festův bratr kupec Gothard Festa.

Na vídeňském trhu obchodovali i dva přední pražští velkoobchodníci **Jobst z Brýslu** († 1635) a **Gerhard Leux z Luxensteina**, který zbohatl

na obchodu s drahokamy a klenotnickým zbožím. V padesátých a šedesátých letech 17. století se pokoušel o povznesení Prahy mezi evropská veletržní města.

Podle archivních pramenů podnikal od roku 1640 na zahraničních trzích pražský velkoobchodník **Jan Kriegeisen** († 1649), majitel tří velkých domů proti starioměstskému orloji /čp. 482-484/1/. Kupecké a železářské zboží objednával pro pražský trh ve Freistadtu, Linci a Norimberku. Prosperující podnik převzala vdova, která spolu s novým manželem **Šimonem Bohuslavem Morávkem** rozšířila zejména obchod se železářským zbožím. Až do počátku šedesátých let 17. století jej dovážela na pražský trh z Freistadtu, Lince, Štýru, Norimberka, Benátek a z Lipska. Dědictvím po pražské velkoobchodníkovi Tomáši Ferdinandovi Teuflovi z Zeilperka a Hellenštejna získal v roce 1641 staroměstský kupec **Jan Bernard z Pleišteinu** († 1657) majetek v hodnotě 156 561 zl. 57 kr. Archivní prameny prokazují, že podnikal s velkoobchodníky v Lipsku, Hamburku a Vídni.

U Jana Kriegeisena se kupeckému povolání vyučil **Jan Jiří Weitzenecker**. Od roku 1653 obchodoval na pražském trhu ve velkém se železářským zbožím, který importoval z Lipska, Norimberka, Štýru a Lince.

Kupec **Daniel Jaroměřský ze Stromberka** († 1676), původem z Čáslavi, nakupoval v roce 1645 severočeské víno a v roce 1646 kupecké zboží v Linci. Velké obchodní kontrakty uzavíral s obchodní společností Pavla Fermonta z Norimberka a Janem Dupre a Janem Requedorfem z Vídne. Byl milovníkem hudby a výtvarního umění.

Na veletrzích v Linci obchodoval od roku 1656 úspěšně také pražský velkoobchodník **Jan Taut** († 1689), který byl ještě v roce 1685 přistížen celními úředníky s neprocleným zbožím. V pražském skladě měl velké zásoby perel a granátů. Jeho dům zdobila malá galerie se 72 obrazy. Měl i pozoruhodnou kolekci užitkového stříbrného nádobí.

S rozvojem české ekonomiky se na pražském trhu pozoruhodným způsobem od poloviny šedesátých let 17. století rozvíjel velkoobchod s kupeckým zbožím. proclíval Velkoobchodník **Jan Odháje**, příslušník starého pražského rodu, byl mnohaletým společníkem Jan Bernarda z Pleištejnu. Sám v letech 1660-1665 proclíval kupecké zboží, průměrně ročně za 50 798 zl.

Kupec **Matyáš Poisatt** obchodoval na pražském trhu od roku 1659. Specializoval si na francouzské zboží, které nakupoval v Lipsku. Kupecké zboží z Lipska proclil v roce 1666, kdy přivezl do pražské celnice také barchet z Norimberka. Do Norimberka zajel ještě v roce 1672. Jako kupec a měšťan Menšího Města pražského si dal v tomto roce vykreslit obchodní znamení do pražské Pamětní knihy slanečkářů.

Na obchod s francouzským zbožím, nakupovaném v šedesátých a sedm-

desátých letech 17. století, se specializoval v Praze i **Kryštof Dupont**, původem z francouzského města Saint Omer poblíž Calois. Když v roce 1681 vdova Marie Dupontová uspokojila věřitele, otevřela znovu pražský kupecký krám. Velkoobchodník **Jan Jakub Baunoch**, který si přinesl v roce 1663 do Prahy zachovací list z Würzburgu, měl velký sklad zboží a krám v domě U dvou zlatých medvědů (čp. 475/I). Podle inventáře majetku z roku 1680 měl v pražském skladě holandský brokát i sukno, italskou bavlnu, španělské víno, italský a turecký papír, materiálie, tabák atd. Obchodní partnery měl v Augšpurku (Franz Chordam, Franz Dibeli), Hamburku (Paulus Dumpf, Georg Forter, Jobst Bondi, Johan Hankher), Lipsku (Gottfried Auerbach, Christoph Andrea Gulden, Caspar Schomberg, David Hanel, Jakob Eger et Baur, Valentin Baur), Norimberku (Johan Andreas Waldman, Martin Rost, Bartolomeo Viatis, Georg Fridrich Kun, Wolfgang Parth), Vídni/Hans Ludwig Braun). Dlužili mu apatekáři z Frýdlantu, Mladé Boleslavi a Nymburka a také obchodníci z Chomutova, Chrudimi, Kutné Hory, Olomouce, Prachatic, Příbrami, Trutnova atd.

V roce 1666 proclil v pražské celnici malostranský kupec **Michal Klautsch** kupecké zboží z Lipska. Ve stejné době **Faustin Martinelli** dovezl kupecké zboží ze Štýru, později z Norimberka a Lince, odkud přivezl také orientální koření. V Linci nakupoval pro pražský trh i malostranský kupec **Baroloměj Rosa**. V roce 1666 měl na skladě pražský šmejdír **Filip Karel Mayer** holanmdské sukno, norimberský haras, francouzskou krajku, štyrské nože atd. Z jeho obchodní činnosti se dochovalo asi 9 kupeckých knih.

V roce 1666 zakoupil **Jan Pizzini**, italský obchodník s hedvábím, staroměstský dům U pěti korun (čp. 465/I) a přebudoval jej na prosperující obchodní dům. Podle výpisů z pražských ungeltníchn (celních) knih měl na skladě benátské a turecké hedvábí, holandské sukno, janovský samet, orientální granáty, anglické a milánské punčochy atd. Podle staroměstské knihy inventářů vykazoval na pohledávkách v roce 1686 bezmála 60 000 zl. Pokoje jeho domu zdobily gobelíny a měl i menší galerii s 97 obrazy.

Jako faktor norimberské obchodní společnosti Antonína Fermonda vstupoval v Praze v šedesátých letech 17. století **Jan Empacher**. V pražské celnici proclíval zboží z Norimberka a zajižďel i na trhy do Vratislavi. V roce 1666 zastupoval obchodní společnost Antonína Fermonda **Arnold Bayer**, pozdější pražský kupec.

Obchod s knihami obohacoval na pražském trhu **Bernard Vilím Keberle**, člen kupeckého bratrstva od roku 1666. Obchodními partnery měl v předních centrech evropského obchodu s knihami, v Kolíně nad Rýnem (Herman Dehre), ve Frankfurtu nad Mohanem (Johan Peter zu Brodt), v Norimberku (Wolfgang Moritz Endter), v Bamberku (Hans Elias Hossing) atd.

Staroměstský velkoobchodník **Jakub Minetti** († 1698), původem Ital z Milanska, byl jedním z nejaktivnějších pražských křesťanských velkoobchodníků, podnikajících na zahraničních trzích. Už v roce 1667 přivezl do Prahy menší množství kupeckého zboží, které pak po roce 1670 pravidelně importoval z Norimberka, Lince, Lipska, Freistadtu i Štýru. Pražský terh obohacoval i o železářské a šmejdiřské zboží, korále i jučty. V Norimberku obchodoval ještě v roce 1695.

Bohatý sortiment kupeckého a šmejdiřského zboží dodával na pražský trh také staroměstský kupec **Jan Zeno**. Už v roce 1667 dovezl do Prahy francouzské zboží. Od roku 1670 dodával na pražský trh kupecké zboží z Norimberku a Lipska. Po předčasně smrti v roce 1682 převzala obchod vdova Virginie, která obchod rozšířila a ještě v roce 1695 nakupovala kůže a železářské zboží.

Velkou dodávku francouzského zboží proclíval v pražské celnici v roce 1667 malostranský měšťan a velkoobchodník **Petr Piete** († 1682), který dovezl do Prahy ještě v roce 1679 větší množství různého zboží.

Jan Kryštof Mouk z Kónighannu, pozdější člen městské rady na Starém Městě pražském, měl problémy s neprocleným zbožím už v roce 1668. V roce 1688 měl na skladě železářské zboží za 12 400 zl. Ve svém domě měl obrazárnu s 147 obrazy.

Pro pražský trh nakupovali na zahraničních trzích od počátku sedmdesátých let 17. století, kdy narůstala v Čechách obchodní konjunktury, i další pražští velkoobchodníci. **Jan de Clarex** proclil v roce 1670 v pražské celnici francouzské zboží za 1350 zl., dodané z Lipska, kupecké zboží za 818 zl., z Norimberku kupecké zboží za 2679 zl., dodané z Norimberka. Kupec **Jan Claveli** († 1706), který získal staroměstské měšťanství v roce 1671, nakoupil ještě téhož roku v Norimberku kupecké zboží za 3554 zl. Na norimberském trhu obchodoval pak i v osmdesátých letech 17. století. **Dominik Molinari** měl na skladě brazilský a španělský tabák, anglické, francouzské a norimberské nože, janovské ručníky a jeho obchodním partnerem byl Jiří Waldman, kupec z Norimberka. Jakub David Zeidler, obchodník se šmejdiřským zbožím a malostranský měšťan proclíval od roku 1674 kupecké a šmejdiřské zboží z Lince, řezací nože z Řezna (1692). **Eberhard z Glauchova** († 1702), malostranský měšťan od roku 1675, měl v roce 1685 potíže s celními úředníky, neboť neproclil veškeré zboží z Frankfurtu nad Mohanem. V roce 1694 objednal v Amsterdamu známou zvonkohtru pro pražskou Loretu a jen za zvonky zaplatil 15 000 zl. Kupec **Petr Antonín Buzzi**, staroměstský měšťan od roku 1675, nakoupil v roce 1676 kupecké zboží v Štýru a v Norimberku. Staroměstský kupec **Jan Jiří Platner**, od roku 1673 majitel domu čp. 485/I v hodnotě 1700 zl., měl na skladě větší množství zahraničního zboží. Jeho pokoje

zdobily obrazy, z nichž 6 krajin bylo malováno „na holandský způsob“.

Velkoobchodník **Tomáš Griesmiller** († 1707), připomínaný v archivních pramenech v roce 1679 jako obchodník s kupeckým zbožím, vlastnil od roku 1682 velký dům čp. 473/ I za 3500 zl., který po roce prodal a za 6240 zl. si koupil větší dům čp. 475/ I, který přestavěl. Při rozsáhlých transakcích na veletrzích v Lipsku spolupracoval prokazatelně v letech 1685-1687 s pražskými Židy. Jeho obchodním partnerem byl v roce 1691 kupec Hans Jakob Kőß z Lipska. Tomáš Griesmiller investoval také do dolování na panství Hrušovany u Chomutova.

V Lipsku měl svého faktora staroměstský kupec **Bernard Concha** a obchodním partnerem Hanse Jakoba Kőße, kupce z Lipska byl staroměstský kupec **Ondřej Tibelli**. Kupecké zboží za 1447 zl., dodané částečně z Norimberka, proclíval v Praze kupec **Maxmilián Ferdinand Septier**, od roku 1682 staroměstský měšťan. V roce 1685 zjistila komise, že staroměstský šmejdiř **Ondřej František Bok** († 1687) měl na skladě bohatý sortiment zahraničního zboží, konkrétně španělské sukno, anglické, hamburské a vratislavské punčochy, vratislavské rukavice, uherské čepice, lipské a norimberské nože atd. Dlužili mu v Jindřichově Hradci, Kadani, Litomyšli, Sedlčanech, Žebráku atd. Zahraniční kupecké zboží proclíval v Praze také **Ondřej Giehl**, malostranský měšťan od roku 1686. Na pražské trhu obchodoval ještě v roce 1700. Podle výpisů z pražských ungeltních knih přivezl staroměstský kupec **Antonín Minetti** do pražské celnice v roce 1692 z Norimberka orientální koření a jehly.

Na pražském obchodním podnikání se v roce 1685 aktivně podílelo 986 židovských a přibližně stejný počet křesťanských obchodníků všech kategorií.

V době obchodní konjunktury, kterou prožívala Praha v letech 1620-1707, bylo toto středoevropské velkoměsto s prosperujícím obchodem významným odbytištěm hlavně pro západoevropské vzácné, módní a drahé textilie, pro jihoevropské jižní ovoce a pro západní a jižní Evropu pak důležitým obytištěm pro orientání koření (pepř, zázvor, hřebíček). Na pražský trh se tyto vyhledávané komodity dostávaly pravidelně přes Lipsko a Linec a příležitostně také přes Norimberk, Freistadt, Naumburk, Vratislav, Hamburk atd. Praha měla ve studovaném období stejně kvalitní zásobování všemi druhy zboží jako Kolín nad Rýnem, Frankfurt nad Mohanem, Lipsko, Krakov, Vratislav atd.

Pražští ungeltní (celní) úředníci vybrali za necelý rok 1631 na clu 12 530 zl. Pro srovnání za celý rok 1630 vybrali 17 144 zl. Podle ungeltního sazebníku z roku 1658 podléhalo v Čechách proclení asi 700 druhů zboží. Proclení nepodléhalo zboží každodenní spotřeby, státní zakázky, včetně válečných, zboží pro Pražský hrad, dvůr, šlechtu, kláštery, universitu

atd. Při celních taxách se za celý rok 1631 obchodovalo na pražském trhu přibližně proclívané zboží za 1 milion zlatých. Podle výnosů pražského ungeltu (cla) se struktura i objem proclívaného a obchodovaného zboží podstatně neměnil až do sedmdesátých let 17. století, kdy vývojový trend začal vykazovat pozoruhodný konjunkturální vzestup, který vyvrcholil na počátku 18. století.

Pražský obchod se v letech 1620-1707 rozvíjel plně v intencích hospodářské, sociální a daňové politiky státu, který reguloval speciální komisí také ceny i mzdy. Praha byla v těchto letech evropským velkoměstem, důležitým vnitrozemským přístavem a významným evropským centrem ve střední Evropě, kde se obchodovalo zboží ze světového trhu.

NAĀA MACHKOVÁ PRAJZOVÁ

**PROFESE SLUŽKY V PRAZE NA SKLONKU
19. A V PRVNÍCH DESETILETÍCH 20. STOLETÍ**

SLUŽEBNÁ NA TRHU PRÁCE

Předložený článek je kapitolou disertační práce „Služebná v pražské měšťanské domácnosti na přelomu 19. a 20. století. Identita, sociální mobilita a životní status“, obhájené v roce 2010 na Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty UK v Praze. Pramennou základnu pro zpracování této kapitoly tvoří především pozůstalostní spisy, dobové články, zprávy z Ústavu pro zprostředkování práce královského hlavního města Prahy, čelední řády, řády živnostenské a zákon o zprostředkování práce z roku 1903.

Ve druhé polovině 19. století představovala služka v domácnosti druhé nejčastěji vykonávané povolání ekonomicky činných žen. Jedním z významných momentů života těchto žen bylo zprostředkování služby. Zprostředkování služby lze rozdělit na soukromé a veřejnoprávní, a toto druhé jmenované dále na zprostředkování řízené státem, zeměmi, nebo městskými samosprávami. Soukromé se dále dělí na zprostředkování jednotlivci, spolky, nebo koncesované. Jedná se o podpůrný mechanismus, vypovídající o tom, jak se tato sociální kategorie na trhu práce chová. Povolání služebných je obecně charakterizováno vysokou horizontální sociální mobilitou a vzhledem k vysoké poptávce bylo pro živnostenské zprostředkovatele výhodným obchodem. Zprostředkování představovalo v celospolečenské rovině po celé 19. století problém, který se po celou dobu funkčnosti systému domácí služby nepodařilo uspokojivě vyřešit žádným státním zásahem.

JAN ŽUPANIČ

REALISMUS ČI TRADICE?

K HERALDICKÉMU SEBEVYJÁDŘENÍ NOVÉ ŠLECHTY

A OBCÍ V 19.-21. STOLETÍ

S odstupem staletí můžeme jen velmi obtížně posoudit motivy, které vedly jednotlivce k určitému kroku. Na některé otázky sice mohou odpovědět prameny osobní povahy – deníky, dopisy, paměti, ale i v tomto případě nám nejniternější pocity zkoumané osobnosti většinou zůstávají skryty. Podobným otazníkem jsou šlechtické erby a obecní a městské znaky. Právě ony nám totiž umožňují „nahlédnout“ do myšlení doby a vydávají svědectví o zájmech, profesi, ale také vkusu žadatele či žadatelů.

S rozvojem tzv. papírové heraldiky v 15. a 16. století se totiž znaky začínají měnit. Začínají je masově užívat i právnické osoby (obce a cechy), stávají se složitějšími a velmi často odrážejí společenské postavení jednotlivce či prestiž města nebo cechu. Od 17. století bývají navíc součástí znaků nejvýznamnějších měst i tzv. honosné kusy, které je dále přibližují k erbům vyšší šlechty.

Vkus ale není neměnný a totéž platí i o heraldice. Zatímco původně bylo nezbytné, aby byl symbol na štítu dobře dešifrovatelný a aby byl možné klenot připevnit na přílbu, po zániku rytířského vojska a úpadku turnajů se erby staly pouze symbolem společenského postavení. Pole štítu je mnohdy komplikovaně rozděleno a můžeme v něm nalézt figury, jejichž užití bylo v dřívějších dobách nemyslitelné. V znaku bylo možné nosit téměř cokoli, pokud to ovšem neodporovalo dobrým mravům. V městských i rodových erbech tak nejpozději od počátku 19. století můžeme najít i realistická vyobrazení zbraní, dokumentů, náboženských předmětů, historických osobností či existujících staveb. Některé takové znaky jsou známy, jiné se dosud stály mimo pozornost badatelů.

Cílem předkládané studie je provedení analýzy takových znaků vycházející ze studia archivních materiálů vídeňského šlechtického archivu (Allgemeines Verwaltungsarchiv) a šlechtického archivu uloženého ve fondu Ministerstvo vnitra Vídeň (Národní archiv) a jejich srovnání s platnými heraldickými předpisy Rakouského císařství s cílem ilustrovat na několika příkladech užívání realistických prvků (zejména staveb) v heraldice 19. a 20. století. Zvláštní pozornost je věnována městu Praze a znakům jejích městských částí, kde podobné realistické prvky můžeme najít ještě na sklonku 20. století.

ANNA L. STAUDACHER

ŽIDOVŠTÍ NALEZENCI Z ČECH A MORAVY VE VÍDNI A V PRAZE (1784–1868)

V době vlády Josefa II. byly v Rakousku založeny četné porodnice a nalezince. Do porodnic přicházely porodit ženy ze spodních vrstev společnosti, v nalezinci pak byly děti narozené při těchto porodech přebírány do péče státu. Těmito „nalezenci“ tedy nebyly žádné odložené a poté „nalezené“ děti, nýbrž děti z nižších vrstev, většinou nemanželského původu, o něž se nemohly starat jejich matky. Nalezince však nebyly žádné dětsky domovy: matky se svými dětmi sem byly přijímány jen na krátký čas, nejvýše na pár týdnů. Nalezince byly především centrálním orgánem pro umístování dětí do pěstounské péče. Děti byly umístovány především k chudým lidem na venkov, pro něž byly finanční odměny za péči o „nalezence“ zřejmě jediným jistým příjmem. Náboženská výchova dětí byla až do roku 1868 katolická, teprve od tohoto roku měly být nemanželské děti vzdělávány ve víře matky. Až doposud byl nutnou podmínkou pro přijetí do nalezince katolický křest, a to i pro protestantské a židovské děti. V zájmu zabezpečení jejich náboženské výchovy dostávaly židovské děti ve Vídni až do roku 1842 při křtu nejen křestní jméno, ale také nové příjmení, jež bylo často do protokolů porodnice zapsáno v zašifrované podobě. Naproti tomu v matrikách narozených bývala poznámka o židovském původu dětí, ovšem bez uvedení jména matky. Bylo zakázáno sdělovat židovské matce místo pobytu jejího pokřtěného dítěte, o vydání dítěte ani nemluvě, a to vše k dobru dítěte, rozuměj: aby jeho náboženská výchova neutrpěla nějakou újmu. Pouze po vlastním katolickém křtu mohla své dítě opět vidět či je dostat zpět do péče. V Praze byly takové děti až do poloviny 40. let 19. století evidovány pod svým křestním jménem a pod plným jménem matky, avšak bez jediné zmínky o původu či náboženské příslušnosti.

Matky nalezenců, židovské i nežidovské, bývaly povětšinou svobodné – řemeslnice, nádenice a tovární dělnice, služebné a kuchařky, tedy mladé ženy, jež se musely samy starat o svoji obživu. Přicházely většinou z venkova, ve městě pobývaly dosud jen krátce, kvůli svému těhotenství již často přišly o pracovní místo nebo do Vídně či do Prahy schválně „přicestovaly“ porodit, aby ve městě později též našly práci. Židovské matky těchto dětí pocházely často z Čech, Moravy ze Slovenska, resp. z Uher. A naopak: nalezenci bývali často umístováni do pěstounské péče do Čech a na Moravu. Úmrtnost židovských dětí byla extrémně vysoká, podstatně

vyšší než u nežidovských dětí. Jen malé procento dětí tuto nalezeneckou péčí přežilo; několik málo z nich přežilo i holocaust, jelikož jejich židovský původ nebyl v jejich rodných a křestních listech uveden. Židovství nalezců byli úředně chápáni jako děti bez rodičů, tím pádem jako děti árijské.

JIŘÍ MIKULÁŠ

DĚTI V ŽIVOTĚ PRAŽSKÉHO SKLADATELE A ŘEDITELE KŮRU VINZENZE MASCHKA (1755–1831)

Významný pražský hudební skladatel a ředitel kůru Vinzenz Maschek (1755–1831) prožil podstatnou část svého života v Praze, kde se roku 1781 oženil s pražskou rodačkou Johannou Praussovou (1764–1808), virtuózkou na klavír a skleněnou harmoniku, a založili zde spolu početnou rodinu se sedmnácti dětmi. Manželé Maschkovi pro své děti pečlivě vybírali kmotry. Někdy jimi byli dokonce příslušníci hraběcích rodin (Rudolf hrabě Taaffe, generál František Josef hrabě Kinský a jeho žena Marie Anna Renata, rozená Trautmansdorffová) či významní hudebníci (kolorатурní sopranistka Thekla Batková, kapelníci Abbé Vogler, Johann Gottlieb Naumann, Anton Wranitzky, Johann Anton Koželuch). Finanční zázemí rodiny, ve které děti vyrůstaly, bylo v osmdesátých a devadesátých letech 18. století patrně uspokojivé, soudě dle vybavení domácnosti. To zahrnovalo i stříbrné přibory, jak vyplývá ze sporu s „neposlušnou“ nedospělou služebnou Pelczikovou, dcerou horníka z Příbrami, vedeného kvůli údajné krádeži stříbrných lžic. Manželé Maschkovi kladli důraz na to, aby se jejich dětem dostalo co možná nejvyššího stupně vzdělání, a to nejenom synům (gymnázium, konzervatoř, důstojnická škola, univerzita), ale též některým dcerám (umělecké a jazykové dovednosti). Kvůli vzdělávání svých dětí se Vinzenz Maschek dostával do značných finančních nesnází a patrně zčásti kvůli němu se později musel potýkat s tíživou finanční situací.

Podstatná část příspěvku je věnována Maschkovým vokalistům u Sv. Mikuláše na Malé Straně, kteří byli většinou žáky svatomikulášské školy či studenty malostranského gymnázia. V případě kostela sv. Mikuláše na Malé Straně přebíraly finanční zajištění vokalistů tři nadace (Tomáše Ignáce Františka Storbecka, P. Antonína Příhody a Kateřiny Finxové), které jim hradily i studium na některé škole. Na základě písemného svědectví V. Maschka víme, že šlo o chlapce z chudých rodin, o které se sám staral a kteří s ním sdíleli domácnost. Maschek uvádí, že k nim měl otcovský vztah. Někteří vokalisté byli později jeho přáteli. Přestože služba vokalisty u Sv. Mikuláše nebyla jednoduchá, mnohým umožnila získat jisté vzdělání, kterého by jinak z finančních důvodů nemuseli dosáhnout. Díky tomu mohli někteří dále studovat a lépe se v životě uplatnit.

TOMÁŠ JIRÁNEK

**DĚTSTVÍ V PRAZE VE TŘICÁTÝCH LETECH 19. STOLETÍ
V PAMĚTECH EMANUELA SALOMONA
Z FRIEDBERGU-MÍROHORSKÉHO**

Studie čerpá z pamětí Emanuela Salomona z Friedbergu-Mírohorského (1829–1908) a je věnována jeho vzpomínkám na události nejranějšího dětství, jež trávil v Praze a jejím nejbližším okolí. Friedberg pocházel z prostředí drobné šlechty, která žila na poměrně dobré úrovni, ale nikoli „na vysoké noze“. Rodina si mohla dovolit v určité míře návštěvy divadel, plesů a dalších zdrojů zábavy, přijímala hosty většinou z řad užšího i širšího příbuzenstva a poskytla dětem poměrně dobré soukromé vzdělání, jež jim umožnilo bez potíží přestoupit v určitém věku do veřejné školy. Kromě obecných vědomostí se jednalo i o výuku jazykovou a výtvarné kursy u různých pražských malířů, které odpovídaly zálibě autora. Díky dobré paměti Emanuela Salomona z Friedbergu je v pamětech zachycena řada podrobností každodenního života, které pomáhají vykreslit obraz Prahy ve 30. letech 19. století.

POZNÁMKY KE ZBOŽNOSTI A POHŘEBNÍMU RITU MALOSTRANSKÉHO BAROKNÍHO MĚŠŤANSTVA VE SVĚTLE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ

Studie se snaží na základě výsledků archeologického výzkumu jednoho z pražských hřbitovních areálů a analýzy příslušných písemných pramenů přiblížit pohřební ritus a náboženskou praxi městského obyvatelstva Prahy konce 17. a průběhu 18. století.

Práce staví na výsledcích archeologického výzkumu hřbitovního okrsku zaniklého kostela sv. Jana v Oboře na Malé Straně (čp. 322/III).

První část studie přináší údaje k rámcové charakteristice hřbitovního okrsku z hlediska sociální struktury pohřbených, které byly získány především analýzou zápisů matrik zemřelých farního kostela sv. Mikuláše na Malé Straně, a dále malostranských městských knih testamentů a inventářů z období konce 17. a průběhu 18. století. Druhá část se věnuje rozboru a dataci jednoho z předmětů nálezového souboru (nález č. 870) – závěsku typu kabalistického kříže. Tento kříž je příkladem devocionálie spadající do mezního prostoru mezi katolickou zbožností a pověrou. Na základě analýzy náboženských tisků autoři konstatují, že kabalistický kříž znali lidé v době baroka nejen jako trojrozměrný předmět ve formě závěsku, ale především v dvourozměrné podobě, jako obrazový motiv na náboženských tiscích, konkrétně tříkrálových koledních lístcích, délkách Ježíše Krista, na tiscích spojených s požehnáním proti špatnému počasí (tzv. Wettersegen) a na tzv. domovních požehnáních (Feldsegen, Haussegen). Autoři ve studii dokládají shodnost očekávaného magického účinku pro kovovou i papírovou verzi předmětu a rozбором dochovaných tisků navíc upřesňují způsob používání nalezeného závěsku – kabalistického kříže vedle jeho základní předpokládané funkce, tj. credo-kříže na růženci. Studie přispěla, mimo jiné, k potvrzení poměrně pozdní datace archeologického nálezu a vysvětlení oprávněnosti jeho místa v hrobové výbavě uložené na katolickém hřbitovním areálu v druhé polovině 18. století.

PRAŽSKÝ SBORNÍK HISTORICKÝ XXXIX

Sestavil Václav Ledvinka s redakční radou.
Překlad resumé do němčiny Anna Ohlidalová.
Překlad abstrakt a klíčových slov do angličtiny Stephan von Pohl.
Redakce a jazyková úprava Jaroslav Havel.
Šéfredaktor Václav Ledvinka.

Vydavatelé:

Archiv hlavního města Prahy, Archivní 6, 149 00 Praha 4-Chodov,

[HTTP://WWW.AHMP.CZ](http://www.ahmp.cz)

a

SCRIPTORIVM[®]

spolek pro nekomerční vydávání odborné literatury,

Pražská 397, 252 41 Dolní Břežany,

[HTTP://WWW.SCRIPTORIUM.CZ](http://www.scriptorium.cz)

(jako svou 159. publikaci),

v Praze roku 2011.

Obálka Marek Laštovka.

Technická redakce, grafická úprava a sazba Miroslav Veselka.

Vytiskl PBTisk Příbram.

Vydání první. Náklad 600 výtisků.

512 stran textu, 12 stran obrazové přílohy,

52 vyobrazení, z toho 28 barevných.

ISBN 978-80-86852-45-4 (Archiv hl. m. Prahy)

ISBN 978-80-87271-65-0 (Scriptorium)

ISSN 0555-0238